

İŞLETME ve MUHASEBE

KIZILINLER HAMAMI (*)

Doç. Dr. Mustafa SELLİ

Kızılınler köyünde onbir yıl kadar önce yer sarsıntısı dolayısıyla, arz sathına sıcak bir su sızmış ve bunu gören köylüler, su çıkan yeri biraz açarak bunun oldukça sıcak olduğunu farketmişler.

Geçen sene kötü muhtarı ve ihtiyar heyeti bize müracaat ederek, müdürü bulunduğum Enstitüm tarafından üzerinde çalışılmasını talep ettiler. İnançlarına göre, bu suyun şifalı hassası vardır ve hemde mevkii bakımından bir sayfiye manzarası arzettiği için, ilerde hem şifalı ve hemde bir sayfiye hamamı olabilir kanaatı doğmuştur. Bu bakımdan bilen kimselerin üzerinde çalışmasının zarure'inden bahsettiler. Ve bizde kabul ettik.

Köy idare heyeti, suyun arz sathına çıkmasından sonra, bunun miktarında artması için gayret sarfetmiştir. Eğer hakikaten şifalı ise ve hemde miktarda artarsa iyi bir gelir sağlar, bu para ile köy kalkınır.

Diğer birçok ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de bu gibi yer altından sızan sıcak suların şifalı olduğu çok eskidenberi bilinir ve bu noktadanda hemen her memlekette böyle şifalı banyolar yapılmıştır. Tarihin çeşitli devirlerinde bu tip sulardan yapılan hamamlar, bilhassa çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Halen buna benzer yurdumuzda Ankara'da Ayaş, Kütahya'da, Es-

(*) Çalışma Ziraî İktisat Araştırma Enstitüsünde yapılmıştır.

kişehir'de, Sakarya'da, Taycılar'da, Bursa'da, Yalova'da, Pamukkale'de, ve daha pekçok yerlerde mevcuttur. Hepside ciddi çalışmalar sonunda halkımızın hizmetine açılmış ve sayısız insanlar buradalardan şifa bularak tekrar hayata ve yuvasına kavuşmuşlardır.

Köy bu düşüncelerle muhtelif teknik personele başvurmuş ve hamam suyunu yerinde etüd ettirmiştir. Köylünün gayreti ile membadan günde 28 ton su alınır hale getirilmiş olan hamam suyunun kapasitesi artırılmamıştır. Bu miktar ile ancak 100 kişi 24 saat içinde yıkanabilir, ki bu miktar çok azdır, göze görünür, kalkınmaya hizmet edebilecek bir gelir sağlamaktan uzaktır. Ekonomik olabilmesi için, hamamın daha fazla bir kapasitede çalışması gerektiğinden, suyun günlük verimi, yani saniyede akan miktarı artırılmalıdır. Zira bir hamamın kuruluş masrafı, işçinin teçhiz edilmesi ve işletme personeli bakımından hayli kabarık masraf arzeder, bunun yanında ışık ve ısıtma, su çekme gibi işlemlerde masrafa ilâve edileceğinden, en ideali hamam üzerinde köy ihtiyar heyetinde kabul ettiği gibi, esaslı bir çalışma, hemde ilmi bir çalışma yapmaktır.

Köy 100 hanedir, hamam geliri ile köyün bütün arazisinin sulanabilmesi, köyün ışıklandırılması ve köy içindeki yolların yapılması gibi problemlerin halli için, büyükçe bir hamama ihtiyaç vardır. Ancak kapasitesi yüksek bir hamam köyün isteklerine cevap verebilir.

Bu yıla kadar pekçok etüdlere yapılmış ise de, su miktarı artmamıştır. Ve aradan bugüne kadar geçen zaman içinde ise suda boşuna akmıştır. Hiçbir işe yaramamıştır.

Köyün müracaatı üzerine Zirai İktisat Araştırma Enstitüsü işe el koydu ve etüdlerin yapılmasına geçti. Köylüye sorulduğunda, suyun üzerinde fazla çalışmadıklarını anlattılar ve tek sebep olarak, yanlış bir iş yapıp suyu kaçırabiliriz dediler. Nitekim bu doğru idi, memba yeri bir parça temizlenmişse de içersinde tortu ve pislik dolu idi.

Su köyün önünden geçen yolun 10 m kadar kuzeyinde kayaların dibinden sızmaktadır. Etraftaki arazi ve suyun sızmakta olduğu kayalar etüd edildiler. Müteaddit defalar kontrol ve araştırıldılar. Arazi yüzlerce metre ileriye kadar tekrar araştırıldı, tetkik

edildi. Bilhassâ su sızan kayalar hassasiyetle incelendi. Kayalardan ve sudan alınan numuneler Akademimiz Teknoloji Enstitüsünde kontrol edildi ve araştırıldı. Netice kayaların ve oradaki arazinin hafif sadmelerle herhangi bir zarar görmeyecekleri anlaşıldı. Zira bu nokta çalışmalarımız için en önemli hususu arzetmekte idi. Suyun miktarının artırılması için memba içinde mekanik vasıtalarla çalışılacağından, ilk önce bu hususun katiyetle tesbiti zarureti vardı. Kayalar ve arazi kazma ve kürek vuruntularından müteessir olmayacak yapıda olduklarından, suyun membanın 5-6 m. derinliğine ve ileriye doğru, yani suyun gelmekte olduğu istikamete doğru açılması icabetti. Sadece hafif kazma vuruntularıyla ve kürekle bu yönde kayalar kırılmaya başlandı. Bir taraftanda bir motor vasıtasile su fasılasız çekilmeye gidildi. Aynı zamanda hassasiyetle dipteki tortu ve toplanan bütün pislikler derhal uzaklaştırıldı. Bu arada saniyedeki su verimi ve memba dibindeki ısı devamlı olarak kontrol altına alındı. Ameliye bir ay devam etti ve bir ayda mütemadiyen su çekildi. İşlem tarafımızdan üzerimize alınmadan önce su verimi 0,32 L/Sn idi, yani 24 saatte 28 tonu bulmaktaydı. Isıda 41°C tesbit edilmişti. Halbuki çalışmalarımızın sonunda bu verim yani günlük su kapasitesi 600 litreye yükselerek, başlangıçtaki verimin 20 misli artırılmıştır. Isıda membanın dibinde 42°C bulunmuştur. Bu miktar ancak moterla çekildiğinde elde edilebilir, aksi halde tabii akarsu dahada azdır. Zira su arz sathından altta bir membadır. Arz sathına kadar üstte bir su kütlesi toplanarak, alttan gelen su verimini azaltmakta olduğundan, ancak çekmekle bu kadar çok su kazanılabilir.

Tecrübelerimizi birkaç ay uzatarak devamlı etüd ettik, bilhassa diğer ikinci bir ay daha devamlı olarak temizlik işleminden sonra motorla su çekmeye devam ettik. Ve durmadan mütemadiyen su verimini kontrol altına aldık. Bu gibi çalışmalarda suların zamanla tekrar kapasitelerini azaltmaları imkanı olabilir. Burada benzer herhangi bir tehlike ile karşılaşmadığı gibi, her geçen gün ise çok cüzi bir artma dahi su kapasitesinde tesbit edildi. Şu ana kadar devamlı olarak köye gidip geldik ve suyun durumunu tetkik ettik, hiç bir azalma mevcut değildir. Isısında da bir düşme kaydedilmemiştir.

Kazılarımız sırasında bazı mezarlara rasladık ve bunların hıristiyan mezarları oldukları, mezar taşlarına kazınmış haçlardan anlaşılmakta idi. Bilhassa çok önemli olan, mermerlerden yapılmış

birtakım su olukları idi. Mermerler hernekadar çok eskimiş ve adeta mermerliklerini kaybetmişlersede, üzerine mekanik vasıtalarla oyulmuş kanallar barizdi. Buda bize vaktile burada bir hıristiyan kabilenin oturduğunu ve bir hamam olduğunu ve suyunun akıtılması için bu mermerleri oyduklarını anlatıyordu. Belki hamamın mazisi daha da eski idi. Fakat başka bir yer sarsıntısı ile su ortadan kaybolmuş, yani mecrası yer altından akıya başlamış. Son yer sarsıntısı ile ise su tekrar arz sathına çımıştır. Günün birinde belki şiddetli bir deprem veya yer kayması suyu yine yok edebilirde; Eskişehir tarihinde (F. Yersel) bu civarların hamam, ihca olduğu anlatılır.

Günde 600 tonluk bir sukapasitesi, 24 saatte normal olarak 2000 kişinin rahat rahat yıkanabilmesi demektir. Bu kadar insanı yıkayabilecek bir hamam hiçte ufak sayılamaz. İş son safha olarak bir hamam yapılabilmesine gelmiştir. Bizim etüdlerimiz, burada 400 m² bir alanda hamam yapılması kanaatını vermiştir. Ve başlangıçta en alt katta sadece bir genel havuz ile onun etrafında temizlenilecek kurnaların kurulmasıdır. Para toplandıkca üst katlara özel banyolu daireler veya odalar yapılabilir. En üstte bir otel ve yine hamamın biraz ilerisinde bir diğer otelin yapılması faydalı olur. İkinci otel, bilhassa daha yüksekte kurulmalıdır. İsteyen hemen hamam içindeki otelde, istemeyende hamam atmosferinden uzak olan yüksekteki otelde kalabilir. Bunun yanıbaşında üçüncü olarak büyük kahvehaneli bir otelde porsuğun eteğinde kurulmalıdır. Pek tabii ki, hepsinin biranda olması imkânı yoktur, zamanla kazanç arttıkça inşa edilecektir.

Fakat hamam inşası, otel, kahvehane ve benzeri tesislerin plânlanmasında, bu işi üzerine alan müesseseseye tavsiyemiz, kendi bildikleri gibi değil, ilgili ilim adamlarının mütalaalarına göre çalışmalıdırlar. Zira burası bugün sadece hamam olarak kurulacak, fakat enstitümün noktai nazarından, köy halkının çok temiz olması, hamam yerinin havadar ve su kenarında bulunması, sakın olması bakımından, müşteriler dinlenmek, hafta tatillerini geçirmek, balaylarını tamamlamak ve gençlerin bulaşabilecekleri bir semt vasfına haiz olduğundan, planda bütün bunlar hassasiyetle kabul edilerek tesbit edilmelidir. Esasen Eskişehir gibi Step ortasında eğlenceden mahrum bir şehrin buna ihtiyacı fazladır. Nitekim tarihi tetkik edersek, vaktile Eskişehir İçmelerinin hamamlarının romalılar zamanında bir mesire eğlence yeri, eğlence hamamları ol-

duğu anlaşılır. Eserinde M. Aslanbay geniş geniş izahlar vermektedir.

Hamam suyunun biyolojik ve kimyevi özelliklerinede değinmek oldukça faydalı olabilir. Suyun bakteriyolojik tetkiki, hiçbir patojen amilin bulunmadığını, Coli bakterilerinin yaşamadığını göstermiştir. Membranın dibinden alınan su mikroorganizmasız, fakat havuzda toprak canlılarına raslanmaktadır.

Su berraktır ve hafif bir tortu mevcuttur. Bilhassa zehirli olma bakımından hassasiyetle üzerinde durulması gereken kükürtlü hidrojen, amonyak gazları yoktur. Yine aynı özellikteki nitrit ve nitratlardan başka karbondioksitte yoktur. Bunların mevcut olmamaları suyun içilme ve yıkanılmasında hiçbir tehlikenin varit olmadığını arzederki, buda istenen en önemli noktalaradır.

Analizlerde

<u>Kationlar</u>	<u>mg/ml</u>	
Na ⁺	85,7	
Ca ⁺⁺	56,2	
Mg ⁺	38,4	
Fe ⁺⁺⁺	2,95	<u>Radioaktivite 37,2 eman</u>
Al ⁺⁺⁺	2,94	Ph = 7.6
<u>Anionlar</u>		
So ⁴	14,73	
HCO ₃	549,0	
Cl	22,77	
H ₂ SiO ₃	57,73	

Literede kuru madde olarakta 540 mg bir reste, tesadüf edilmiştir.

Yüksek radioaktivite, özellikle mikroorganizma faaliyeti bakımından, onların çoğalma imkânını vermemektedir. Dolayısıyla infktionlara iyi gelmesi gerekir.

Analiz sonuçlarının görünüşü, civarda bulunan içmelere nazaran, kızılınler hamamının dahada şifalı olabileceğine bizleri inandır-

maktadır. Bilhassa hamama gelen sinir hastaları, kadın hastalıkları, romatizmalılar, deri hastalıkları şifa bulmuşlardır. Bunların hamamdan sonraki durumlarını imkânlar nisbetinde takip ettirdik, hakikaten iyi olanlarda yeniden aynı hastalığın meydana gelmediği anlaşıldı. Nitekim Sağlık ve sosyal yardım Bakanlığında özel bir raporla bu hususları teyit etmişlerdir.

Bütün şu etüdler, hamamın etraftan çok hasta topluyabileceğidir. Yerinin güzel olması sebebiyle sayfiye gayesilede bir kısım misafirlerin gelmesi mümkündür. Arzettiğimiz gibi köy halkı çok temizdir, modern düşünüşlü, terbiyeli ve misafirperverdir, manzara ve hava sayfiye şartlarına tam manasile cevap verebilecek bir vasıf arz etmektedir. Eskişehir stepte kurulmuş ve eğlence, sayfiye muhitlerinden mahrum şehir olduğundan, böyle bir hamam ve eğlence ortamının doğması şehir sakinlerinin buralara akın etmesini sağlar. Belki ilerde bir yazlık sinema tesisi ile, müşteriler gecede canlı bir hayatı kavuşurlar.

600 tonluk kapasitede 24 saatte 2000 kişi yıkanabilir, biz bunun kışın azalacağını düşünmek suretile, sadece 1000 kişi kabul edebiliriz. Her şahıs 2 lira ücret öderse, günde 2000 Tl. hamam geliri olur. Bunun % 40 nisbetinin masraflara gidebileceğini hesap edince, geride saf gelir olarak 1200 Tl kalırki, bu ayda $1200 \times 30 = 36000$ yılda $\times 12 = 432000$.— Tl. safi gelir demektir. Bu yekün yıllar sonu bir köyü elektrikleştirir, köy iç ve dış yollarını yapar, ve nihayet köyün bütün arazisini sulamak imkanlarını temin eder. Bütün bunların yanında, yapılan otellerin, kahvelerin, sinemaların gelirlerini de kabul edersek, hiçte ufak sonuçlar değildir. Aynı zamanda gelen müşterilere köylünün mallarını satabilmesi, müşterilerin etkisile köydeki kültür kalkınması buranın istikbali için çok iyi müjdelere vermektedir.

Gelir fazlasile köy başka yatırımları girebileceği gibi, bilhassa köy çapında fabrika ve imalâthaneler kurarak kendi mallarını yerinde bizzat işlemekle, malı değerlendirilmiş olur.

Köye ve özellikle ihtiyar heyetine hamamın her ne şartta olursa olsun, köy ihtiyar heyeti tarafından işletilmesini tavsiye ettik. Köy tavsiyelerimize uyarak, kendisi en iptidai tarzda işletmektedir.

İlk iş olarak hemen membanın önünü kapattık ve sonra üzerini iyice örterek suyun temiz ve aynı ısını muhafaza etmesini sağla-

dık. Onunla önüne ufak bir havuz inşa ederek işletmeye açtık. Halen ayda ortalama 3000 Tl. gelir getirmektedir, ki hiçbir hamam tesisi mevcut değildir, sadece bir tek basit havuzdan halk istifade edebilmektedir. Her geçen gün müşteri adedi artmakta olup, yurdun muhtelif illerinden hastalar akın etmeye başlamıştır.

Zirai Araştırma İktisat Enstitüsü olarak, bunun iyi neticeler verdiğini gördük ve köyün iktisaden kalkınması için ilk adım böylece atılmış bulunmaktadır. Çalışmalarımızı mesut bir sonuçla bitirdikten sonra millete ve memlekete hayırlı olmasını temenni ederiz.

Literatür :

1. F. Ş. Yersel, Eskişehir Tarihi 1930, 21.
2. M. Aslanbay, Alaiddin Camii, 1955, 18 - 21.